

SZÁNTÓ JUDIT

A Patyolat kevése

■ OSCAR WILDE: AZ IDEÁLIS FÉRJ ■

Valló Péter nagy áldozatot hozott. Lemondott a mű – Wilde alighanem legjobb darabja – jellegzetes, szecessziós-viktóriánus miliórajzáról (ami természetesen előadása külsőségeit, a díszletet, a jelmezeket is meghatározza), lemondott, ha nem is következetesen, de a megszólításokban mindig, a brit arisztokrácia meglehetősen lényeges társadalmi-társasági kategóriájáról, lemondott a szereplők szituálásáról, lemondott a tökéletes angol inasokról, lemondott – nem mellesleg – még a magyar színházi tudatban megrögzült címről, Az eszményi férjről is (holott a négy szótagos jelző és az egy szótagos jelzett szó együttese még ritmusában is nehezkesebb a három szótagos variánsnál) – tulajdonképpen majdnem mindenről lemondott, ami a darabot és azon túl magát a szerzőt is egyszeri jelenségévé teszi.

Kováts Adél (Mrs. Cheveley) és Lengyel Tamás (Arthur Goring)

Koncz Zsuzsa felvétele

Ezt persze megteheti minden rendező (az alternatívok bizonyára még brutálisabban bánnának [el?] a művel), ha olyan víziója van a szóban forgó textusról, amely a jelzett áldozatot nemcsak kifizetődóvé teszi, hanem mai aspektusból nézve többet is tár fel a dráma lényegéből. (Elképzelhetők sokkal formalizáltabb, stilizáltabb, akár bábjátékszerű vagy a brechti *Songbeuchtung*hoz hasonlóan „paradoxonmegvilágítást” alkalmazó változatok is.) Feltehető – bár Valló Péter eddigi életműve ennél összetettebb hipotézisekre jogosítaná fel a bírálót –, hogy ez a plusz a darab alapkonfliktusa lehetett. A korrupció s még inkább a mai közbeszédben megbízható Patyolatként funkcionáló parlamentarizmus gyakori, természetesen negatív kontextusba ágyazott emlegetése megannyi biztos nézőtéri hívósó (sűrű, jóízű kuncogás tanúskodik a számítás eredményességéről), és ez a töltet el is viszi a jól megcsinált dramaturgia receptje szerint megszerkesztett, cselvígjátékra hajazó cselekményvázat; csakhogy némileg konzervatív felfogásom szerint ugyanez a mondanivaló akkor is átjön a rivaldán, ha a rendező hajlandó lett volna megidézni Wilde szellemét (ami persze a stílusművész Valló Péternek semmi nehézséget nem okozott volna).

Maradtak tehát – mint már mondtam – a lecsupaszított intrika, valamint a paradoxonok, amelyek javára elmondható, hogy sok esetben beépülnek a szituációba (a darabot újraolvasva meglepett, mennyire igyekszik már maga Wilde is tompítani betétszerűségüket: „Ó, ne mondj ilyet, Arthur! Ne beszélj így!”, „Ez paradoxon volt, uram. Gyűlölöm a paradoxonokat. [...] Elbizakodott kis öleb!”, „Ön, uram, ma este nagyon ésszerűtlenül beszél” stb., stb. – mondatja szabályos drámai replikaként [Lord] Goring környezetének tagjaival, mintha lord Para Dox – ahogy regénybeli pandanját Karinthy elnevezte – nem öncélúan, kontextuson kívül sütné el sziporkáit*). Az előadás dramaturgiája más sikereket is felmutathat. Szellemes, az ironikus hatást fokozó ötlet volt, különösen az erősen túlírt első, expozíciós felvonásban, a szöveget *blackout*okkal tagolt villámjelenetekre feltrancsírozni, célszerű és semmi veszteséget nem okozó ökonómia olvasztotta egyé Lady (itt persze csak Mrs.) Markbyt Basildon grófnéval, mint ahogy a francia diplomáciát képviselő Nanjac vikomtért sem kár.

Mind e pozitívumok ellenére azonban a koncepció eléggé vérszegény, s az aktualitás hozadéka kevés ahhoz, hogy megváltsa; a többszörös verekedési, illetve szerelmes hempergetősdi jelenetek, amelyek ugyan-

* Az idézetek fordítását – elnézést érte! – magam rögtönöztem a kezem ügyébe eső angol eredeti alapján. Sz. J.

csak a kortársi aha-élményt hivatottak szolgálni, esetenül mondanak ellent a szövegnek. Valló következetesen megjártott egy számára fontossá vált változatot, de alighanem melléfogott. Immár csak a rendező színészvezetői képességében és a színészek teljesítményében lehetne bízni annak, aki az előadástól élményt vár (mint ahogy elvben várhatott is: a Radnóti, Wilde, Valló és a szereposztás némely neve így együtt minden reményre feljogosító kombinációnak látszott). A szereplők közül azonban csak a Mrs. Cheveleyt (ő végre valóban csak Mrs.) alakító Kovács Adél szikráztatja fel maga körül a levegőt. Gyönyörű, elegáns (a jelmezeket tervező Benedek Mari egyedül vele bánt hízelgően), szofisztikált, játékos, eszes, titokzatos, gyilkos indulatú – furcsa mód olyan, mintha a Wilde által megírt Mrs. Cheveleyt játszaná, még hozzá modern eszközökkel.

Máskülönben – eltekintve talán még Martin Márta ízes Mrs. (Lady) Markham-jétől – halovány, karakter nélküli színészetet láthatunk; egyszer-egyszer eszembe is jutott, miként hathatna ez az előadás egy olyan külföldi nézőre, aki nem vetítené a látottak mögé mindazt, amit mi, beavatottak a színházról, a rendezőről, egyes színé-

szekről tudunk, s csak a jelen élmény alapján alkotna véleményt. A kritikus minimális szakmai vértetéhez tartozik, hogy soha ne szenvedjen jelzőszűkében, ám adott esetben csak a „jellegtelen”, „szegényes”, „szürke” jelzők szinonimáin törhetném a fejem – le is mondok róla. Itt is visszatér a korrigálási szindróma: Valló olyan céltudatosan mellőzte a Wilde által (Sir) Robert Chilternről, (Lady) Gertrude Chilternről, Mabel Chilternről adott, olvasmánynak is kellemes jellemzéseket, hogy elfelejtett más csemegékről gondoskodni. Külön jelzők járnak Szávai Viktóriának (Gertrude Chiltern) a darabos, helyenként görcsös játékért, ám ő és kollégái legalább a cselekménnyel összefüggésben jelzik szerep-alakjuk főbb tulajdonságait; Lengyel Tamásról – (Lord) Goring – azonban még ez sem mondható el. Akinek lord Para Doxról, erről az önarckép jellegű és a konfliktusban meg-nemesedő dekadens-arisztokratikus dendiről netán volt valamelyes képe, elbúcsúzhat tőle: a tehetséges fiatal színész megelőző szerepeinek suta, gátlásos, bumfordi kamaszát variálja; nemcsak Mrs. Cheveley, de még a nála jóval fiatalabb Mabel Chiltern is az ujsa köré csavarja. (Különbem nem értem a scenográfia koncepcióját: a szokványos-érdektelen s még csak nem is esztétikus üvegkocka falaktól eltérően miért éppen [Lord] Goring helyszínéhez jár realiztikus könyvtárfal?)

Fél mondatot még a színészekhez: Kocsó Gábornak (Phipps, inas) még egy 2003-as budapesti elitmilióban sem kéne leülnie gazdája jelenlétében.

A főrendi címeket nem poénkodó modorosságból biggyesztettem a nevek elé. Ha már az angol milió és az angol nevek megmaradtak, a közönség számára ezek a címek is ismerősen csengtek volna; a szereplők lényéhez pedig éppúgy hozzátartoznak, mint királyé, királynéé, királyfié egy másik szigetországi színműben.

OSCAR WILDE: AZ IDEÁLIS FÉRJ (Radnóti Színház)

FORDÍTOTTA: Nádasdy Ádám. DÍSZLET: Szlávik István. JELMEZ: Benedek Mari. DRAMATURG: Morcsányi Géza. MOZGÁS: Gyöngyösi Tamás. ASSZISZTENS: Őri Rózsa. RENDEZŐ: Valló Péter.

SZEREPLŐK: Szombathy Gyula, Lengyel Tamás, Hirtling István, Szávai Viktória, Bartsch Kata e. h., Kovács Adél, Martin Márta, Borbás Gabi, Karalyos Gábor, Kocsó Gábor.

KOVÁCS DEZSŐ

A mocsár éneke

■ MIKSZÁTH KÁLMÁN-ZÁVADA PÁL: KÜLÖNÖS HÁZASSÁG ■

Járom az utam, dudorászom a Váci útra menet, pedig taknyom-nyálam összefolyik, jóllehet csak egy kis meghülés, októberi influenza; prüszkölök, de a kollégák is. A nézőtér csöndes. Nincs krákogás, harákolás, mocorgás, meg se pisszen a nagyérdemű a maga ezerkilencszáz forintjéért.

Akkor is vidáman dudorászom, amikor, még a 2003-as év legelején, hosszú idő után (talán Spiró *Vircsaftja* óta először) odavezérelt a jó vagy rossz sorsom a József Attilába, és megdöbbenem, milyen áhitattal és gyönyörűséggel követi a nézőtér ama színészi briliórást, amit, mondjuk, a *Balfácánt vacsorára* című réges-régi bohóság szereplői produkáltak egy bizonyos előadáson. Aztán később, amikor alkalmam volt megnézni Fejes *Vonó Ignácát*, kezdtém magam gyanakvóan vizsgálgatni: vajon nem az én készülékemben van-e a hiba. A színpadon ugyanis olyan szakmai pro-

fizmust láttam megjelenni (mondjuk, Pogány Judit, Fehér Anna és Koltai Róbert játékában), amelyet bármelyik honi teátrum megirigyelhetne. (A „királyi tévé” közvetítése, sajna, szinte semmit nem adott vissza ebből.) Szóval oda akarnék kilyukadni, hogy az embernél olykor erősebbek az előítéletei.

A náthából kifele jövet meg Mikszáth kapcsán suhant át mindez az agyamon, hisz ő mondotta: csak egészség legyen, meg egy kis túrhető kártyajárás. (És milyen igaza volt.)

Kutykurutty, rikoltja, bömböli, öblögeti Döry báró sokadszor Závada Pál Mikszáth-átiratában a József Attilában. Igen. Valami békákról valóban szó van Mikszáthnál. Mintha azt *kuruttyolnák*: urrak a papok, urrak a papok. Hát ez most *expressis verbis* elég problémás textus, és tényleg semmi ok rá, hogy bárki antiklerikális propagandára próbálja használni a nemzeti klasszikust, mint tették azt az ötvenes években. (Keleti Márton készített propagandafilmet az opusból 1954-ben.) De vissza a tárgyhoz. Állam és egyház különválasztva, peres ügyekben független polgári bíróság ítélkezik Magyarhonban, s olyan skandalum, amelyet a jó palóc leír a *Különös házasságban*, nemigen eshet meg manapság. Anakronisztikus is lenne, mi tagadás. Ám Závada színpadi variánsa napvilágra hoz egy elfeledett réteget a kötelező olvasmánnyá degradált műből: a közéletben dúló elvadult viszonyokat, a nyers brutalitást, amint megjelenik éppen. Tudjuk, Mikszáthnál is erőszakkal esketik össze a szépséges Döry Máriát Buttler János gróffal. Ám itt, a József Attila színházi variánsban valóságos erőszaktétel történik, akciófilm nemzeti konzervatív díszletek között: Buttler pistollyal kényszerítik a frigyre, mintha csak hollywoodi scénnát látnánk, de nem a múlt század elejéről-derekáról, hanem a mából. S egyáltalán, olyan ismerős ez az egész: